

Vježbati duh

Praksa duhovnih vježbi rođena je davno, u antičkoj Grčkoj, u okviru nastojanja filozofskih škola da oblikuju živote svojih članova. Kršćanstvo je preuzelo i preoblikovalo praksu vježbanja duha i ona je tako došla do nas. Ova je praksa usmjerena na radikalnu promjenu bića. To je cijelim svojim radom istraživao i tumačio Pierre Hadot. No možda nitko nije tako jezgrovito i jasno opisao cilj vježbanja duha kao što je to učinio Wittgenstein u jednoj svojoj bilješci.

”Čitam: ‘Nitko ne može Isusa nazvati Gospodinom osim u Duhu Svetomu.’ – I istina je: ja ga ne mogu nazvati Gospodinom; jer to meni ništa ne kaže. Mogao bih ga nazvati ‘uzorom’, ‘Bogom’ – ili zapravo: mogu razumjeti ako ga se tako naziva; ali riječ ‘Gospodin’ ne mogu izgovoriti smisleno. Jer ja ne vjerujem da će on doći suditi mi; jer mi to ništa ne kaže. A to bi mi moglo nešto reći samo kada bih drukčije živio“ (*Vermischte Bemerkungen*, u: *Über Gewißheit*, Suhrkamp, Frankfurt am Main, 1984., str. 495). Izričući svoje nerazumijevanje riječi ”Gospodin” koja se odnosi na Isusa Wittgenstein se, naravno, slaže sa sv. Pavlom koji kaže da je Isusa moguće nazvati Gospodinom samo u Duhu Svetomu. Istovremeno, pak, ne kaže da to nije u stanju zato što ne bi imao Duha Svetoga, nego zato što ne živi na način da mu riječ ”Gospodin” nešto znači. No, on može zamisliti kada bi tu riječ mogao izgovoriti smisleno. To bi se moglo dogoditi kada bi živio drukčije. Riječi svoj smisao dobivaju iz konteksta, iz odnosa s drugim riječima, ali jezik je smješten u još širi i dublji kontekst, u životnu formu. Način života otvara ili zatvara značenje riječi. Wittgensteinova bilješka je dragocjena i zbog toga što se odnosi na kršćanski svijet, na rečenicu iz Prve Pavlove poslanice Korinćanima (1Kor 12, 3) pa time izravno upućuje na kršćanstvo koje je već stoljećima izravno zainteresirano za vježbanje duha. Wittgensteinovo se umijeće da sažeto kaže bitne stvari ovdje pokazuje u svoj svojoj snazi. Riječi koje netko izgovara gube svoje značenje ako ne izlaze iz načina života. Ako životna forma ne pokriva riječi koje netko izgovara, one gube svoj smisao. Naravno, moguće je služiti se jezikom tako da on ne bude pokriven načinom života. Tada jezik zvuči prazno, besmisleno. Odzvanja. Ječi. Takav odzvon ne može promaći pozornom filozofskom uhu istreniranom za nijanse smisla u jeziku. Sv. Pavao će se u nastavku iste poslanice služiti upravo akustičnom metaforom na početku svoga himna ljubavi. ”Kad bih sve jezike ljudske govorio i anđeoske, a ljubavi ne bih imao, bio bih mjed što ječi ili cimbal što zveči” (1Kor 13, 1). Na mjesto načina života Pavao smješta ljubav. To je sasvim razumljivo i dosljedno jer Pavlu je ljubav primjereni način života kršćana. Ako hoću da moj jezik ne bude prazan kao odzvon mjedi ili cimbala, moram svoj život oblikovati trudom da na njemu bude vidljivo kakva je ljubav.

No, ne vježbaju svoj duh samo kršćani. Zahvaljujući Peteru Sloterdijku i njegovoj studiji *Život svoj promijeniti moraš*, imamo uvid u povijesnu širinu i nadasve u suvremenu aktualnost vježbanja koje cilja na radikalnu promjenu života. Podjednako nam postaje jasno kako nije svako vježbanje usmjereno istom cilju.

U antici su filozofi stremili životu koji će pojedinca izvesti iz stanja nesvjesnoga i neautentičnoga života koji je izmučen svakodnevnim brigama oko mnoštva stvari i zaboravom na ono sržno, a dovesti ga u stanje istinskoga života u kojemu je pojedinac dospio k samome sebi i pronašao nutarnju slobodu i mir. Da bi to bio u stanju, pojedinac se mora uhvatiti u koštac sa svojim strastima. One su mnogobrojne i čovjeka drže u svojoj vlasti. Razlika između običnoga čovjeka i filozofa je upravo u tome što filozof upravlja svojim životom, a strastvenim čovjekom gospodare njegove strasti i poigravaju se njime. Filozof je velik dio svoga vremena i svojih snaga upregnuo u nadvladavanje strasti. Drugi su svoje vrijeme prepustili strastima. Rezultat je radikalno oprečan. Prvi je gospodar svoga života, a drugi je igračka svojih strasti. Čovjek je, osim strastima, izložen i strahovima. I strahovi se bore za ljudsku dušu. Obuzimaju je i nastoje zagospodariti njome. Filozof ih mora pobijediti i podložiti svojoj volji ukoliko hoće imati život ispunjen mirom i doći u stanje da svijet može promatrati bistrim i nepoljuljanim pogledom iz odmaka i, najčešće odozgor, iz suverene i nedodirljive perspektive. Strasti i strahovi, ako ih ne pobijedimo, stvaraju patnju, zamagljuju i otupljuju svijest i ostavljaju gorak okus ispraznosti i besmisla života.

U suvremenome se svijetu imperativ vježbanja preselio s duha na tijelo. Imperativ je sveprisutan. Od golemih plakata oblikovanih mladih tijela pa do aplikacija koje fotografije neoblikovanoga i neizvježbanoga tijela, za potrebe prisutnosti i samopredstavljanja na društvenim mrežama, u tren pretvore u oblikovano i izvježbano. Imperativ je više nego jasan: ako tvoje tijelo ne odgovara modelu, život svoj promijeniti moraš! Živiš loše! Ne hraniš se dobro! Ne vježbaš! Ne izgledaš privlačno! Život svoj promijeniti moraš! Mnogi su poslušni ovom anonimnom i nepopustljivom imperativu. Oni koji ga zanemare i nemaju dovoljno snage upustiti se u vježbanje, trpe od osjećaja manje vrijednosti i, mjereći same sebe istim imperativom, postaju samima sebi nemilosrdni suci.

U ovom kontekstu između antičkih i kršćanskih zahtjeva za vježbanjem duha, s jedne strane, i sveprisutnoga suvremenoga imperativa za vježbanjem i oblikovanjem tijela valja vidjeti e-duhovne vježbe. One su izrasle iz nekoliko potreba.

Prva se naslućuje u Wittgensteinovoj bilješci. Sve dotle dok ne promijenim svoj život izmiče mi nešto važno. Ne razumijem duhovni svijet. Čini mi se nadomak ruke, ali mnoštvo riječi i posebno obre-

da nemaju nekog smisla. Želja za ulaskom u duhovni svijet rađa se iz susreta s nekim na komu je vidljiva razlika života u duhovnosti. Ovdje su autentična svjedočanstva najprivlačniji i najsnažniji poticaj na avanturu ulaska u vježbanje svoga duha. Ako su mogli drugi, zašto ne bih mogao i ja, glasi okidač ohrabrenja koji je već davno izrekao sv. Augustin.

Drugu je potrebu najjasnije oblikovao sv. Ignacije Lojolski, čovjek koji je u svoje *Duhovne vježbe* preuzeo sve vježbe duha koje su se u antičkoj filozofiji iskristalizirale kao učinkovite i korisne te koji ih je na klasičan način povezao s kršćanskim idealima: tko hoće promijeniti svoj život vježbama duha, treba imati pratitelja. U ovakvu se avanturu ne ulazi sam. Uloga pratitelja je zahtjevna. I ne može je svatko preuzeti na sebe. U antičkim filozofskim školama to su bili utemeljitelji ili, nakon njih, predstojnici škola. U isusovačkoj praksi jednomjesečnih duhovnih vježbi to je voditelj. No, gdje naći pratitelje za sve one koji bi htjeli vježbati svoj duh? I još prije toga, kako naći potrebno vrijeme i gdje naći primjerene i zaštićene prostore za sve one koji su spremni odvažiti se na vježbanje?

U hrvatsko je govorno područje Marica Čunčić Ignacijevu jednomjesečne duhovne vježbe donijela u preoblikovanom obliku devetomjesečnih duhovnih vježbi u svakodnevici. Potrebe za pratiteljima udruga *Irijigo* koja već godinama organizira ove vježbe riješila je na način da oni koji su barem jednom prošli ciklus vježbi nakon toga mogu pratiti druge. To je rješenje i razumljivo i riskantno. Razumljivo je da netko tko je sam prošao putom može tim istim putom provesti i nekoga drugoga, a opasnost se krije u činjenici što svi ljudi ne idu istim putom. Zadatak pratitelja nije u tom da drugoga provede putom kojim je on sam prošao. Time bi mu nametnuo sebe kao model. On treba pratiti drugoga na njegovom osobnom putu. Tko ne zna tu bitnu razliku, u opasnosti je da drugoga usmjeruje na jedini put koji poznaje, a to je onaj kojim je on već prošao ili se izgubi na putu kojim sam nikada nije prošao. Svakako, broj onih koji su prošli ove vježbe u svakodnevici rastao je iz godine u godinu, a s porastom broja širila se i potreba i volja drugih da i sami prođu kroz slično iskustvo.

Uz to, ove su se vježbe nudile kao naravni nastavak na val velikih karizmatskih seminara koji su pokrenuli glad za Božjom blizinom, a ona više nije mogla biti utažena uobičajenim duhovnim životom u župama i obiteljima. Gdje god se otvori glad za Božjom blizinom, redovna pastoralna skrb pokazuje svoje granice.

U međuvremenu je ta glad narasla, a sve se teže tažila. Na tu naraslu glad odgovaraju e-duhovne vježbe. Nekoliko franjevaca iz Pazina, nakon što su se najprije sami odvažili na stroži i radikalniji način života u franjevaštvu, pokrenuli su najprije elektronske duhovne vjež-

be, a one su s vremenom izrasle u e-duhovne vježbe koje su dostupne preko aplikacija na pametnim telefonima. Odnos s pojedincima koji se odvažaju vježbati nije više osoban kako je to slučaj u praksama duhovnih vježbi s pratiteljem. No, osobno praćenje nije ni predviđeno. E-duhovne vježbe su neka vrsta škole molitve i meditacije. Vježbe su napisane, ali u njima se pojedinca uvijek iznova nuka da se sam odvaži na meditaciju, da sam moli svojim jezikom, da uđe u šutnju, da osluškuje što se događa u njemu samome i, naravno, da otvori um i srce za susret s Bogom. Ove vježbe žive iz povjerenja da je u meditaciji najvažniji osobni susret s Bogom i da Bog ima puno više načina kako pokrenuti čovjeka na promjene nego što bi to možda mogao neki drugi čovjek. To je, naravno, u skladu s temeljnom idejom svih duhovnih vježbi: više vrijedi ono što duša sama izravno kuša, nego mnoštvo onoga što dolazi iz druge ruke.

Tko prošetava po platformama koje nude aplikacije za vježbanje, bilo da je riječ o meditacijama s vrlo šarolikom pozadinom, bilo da je riječ o tjelesnim vježbama, opazit će koliko je to tržište veliko. S potražnjom je narasla i ponuda. Čini se da je glad za oblikovanjem života golema. Globalna. Velik dio ljudi ima poteškoća s pitanjima smisla svoga života. Jedan dio je postao svjestan da promjene ne dolaze bez truda i preko noći. A mnogo ih je razumjelo: valja vježbati.

Budući da je tržište veliko i da je ponuda šarolika, valja primijetiti da su e-duhovne vježbe besplatne. Iza njih ne stoji materijalni interes. Cilj ovih vježbi je pomoći pojedincima da pronađu svoj put u dublje iskustvo odnosa s Bogom. Put do toga je molitva, razmatranje, misaona molitva, meditacija. Vježbe su oslonjene na stoljetnu praksu u kršćanstvu, na *lectio divina*.

Praksa duhovnoga života koja je nekada obilježavala monaške i redovničke zajednice seli se izvan samostanskih ćelija i ulazi u svakodnevicu ljudi koji nemaju sklonosti prema monaškoj ili redovničkoj životnoj formi. U njima se probudila glad za iskustvom Božje blizine. Tko iz bližega poznaje život u redovničkim zajednicama ne može ne vidjeti da ovo seljenje prakse vježbanja duha u sekularni svijet ne znači ujedno obnovu i jačanje iste prakse unutar samostanskih zajednica. Češće je obratno.

Paralelno s oživljavanjem antičkih filozofskih vježbi duha događa se i oživljavanje i širenje kršćanskih duhovnih vježbi. Uz mnoštvo onih koji svakodnevno vježbaju svoje tijelo postoji i mnoštvo onih koji vježbaju svoj duh. I jedni i drugi od vježbi očekuju promjenu života, a s promjenom načina života i dublje iskustvo i više radosti. Kršćani koji se upuste u ozbiljne vježbe duha razumiju glad koju drugi teže u drukčijim vježbama duha ili tijela i imaju iskustvo kako im istu glad najdublje taži odnos s onim koga s razumijevanjem i smislom nazivaju svojim Gospodinom.

Ante Vučković